

rétege vagy kihalt, vagy használata visszaszorult, mivel az a tárgy, amelyet megneveztek vele, mára eltűnt, ilyen pl. a *rokka* (2013: 40). Ez a nyelv természetes fejlődésének a velejárója. Ami viszont a szlovákiai nyelvjárások változását, beleértve a tájszókét, nagyban befolyásolhatja, az a köznyelvi hatás mellett megjelenő szlovák államnyelv hatása, vagyis egyszerűen beszélhetünk két- és kettősnyelvűségről (2013: 136). A szókészletben jelentkező kontaktusjelenségre a szerző egyik példája a *balkón*, amely a magyar köznyelvben is megvan, *balkon* alakban, s az ÉKsz.² szerint az *erkély* kissé választékos megnevezése (84). A szlovákiai magyar anyanyelvű beszélők, köztük a palóc nyelvjárásúak a kérdéses lexémát inkább érzik a szlovákból való átvételnek, mint magyar köznyelvi eredetűnek (2013: 121). S ha már szó esett a szlovák nyelvi hatásról, érdemes megemlítenünk a korábbi átvételek közül a *pámpuská* esetét, amely általános használatú az összes kutatóponton, kivéve Ludányhalászit, ahol ma már neologizmusként a *fánk* szó használata lett általános. A többi kutatóponton a *pámpuská* mellett megjelenő neológ lexéma is szlovák átvétel, nevezetesen a *siská* és *siski* (2013: 120). Az ezzel ellentétes tendenciára jó példa a *méggy* esete, amelyet korábban is ismertek a szlovák *visnyě* mellett, de mára az előbbi használata vált általánossá (2013: 108). A kötetben összesen 328 lexéma részletes vizsgálatát kapjuk. A szöveges elemzés mellett táblázatokban is nyomon követhetjük a tájszók kutatópontonkénti jelenlétét vagy eltűnését, a változatokat, használatuk gyakoriságát. A gondosan összeállított táblázatok sajnos nem pótolják az adatok térképlapokon való megjelenítését. Ebből a gazdag anyagból egy regionális nyelvatlasz elkészítése lenne kívánatos. Maga a szerző is ír erről a lehetőségéről (2012: 103, 2013: 24), ezért azt kívánom Csikány Andreának, hogy legyen ideje, kedve és ereje ehhez a munkához, hogy minél előbb kézbe vehessük a palóc nyelvjárások regionális nyelvatlaszát!

POSGAY ILDIKÓ

MTA Nyelvtudományi Intézet

Egy új magyar–oroszc kontrasztív nyelvatan

A. П. Гуськова, Сопоставительная грамматика венгерского и русского языков

Издательство Московского университета 2012. 269 lap

ANTONYINA GUSZKOVA neve nem ismeretlen a magyar nyelvészek előtt. Az 1970-es évek második felében Budapesten élt és tanult mint az MTA aspiránsa. Kandidátusi disszertációját, mely később könyv alakban is megjelent (A társadalmi kapcsolatteremtés eszközei a mai magyar nyelvben. NytudÉrt. 106. 1981), Tompa József vezetésével írta meg. A moszkvai Lomonoszov Egyetemen évtizedek óta oktatja és kutatja a magyar nyelvet. Pályája során számos jelentős tanulmányt közölt és sokféle oktatási segédanyaggal segítette hallgatói és kollégái munkáját. Ez a most bemutatandó kötet oktatási tapasztalatainak és kutatásainak összegzése. A könyvet olvasva könnyű elképzelni alakját, ahogyan krétával a kezében újra és újra elmagyarázza a hallgatónak a magyar nyelvnek az oroszról eltérő sajátosságait.

Az orosz oktatásnak több évtizedes hagyománya van Magyarországon, és magyarul is oktatnak jó néhány oroszországi egyetemen, a kontrasztív kutatásoknak ez az alapja. Magyar részről többek között DEZSŐ LÁSZLÓ, JÁSZAY LÁSZLÓ, PÁLL ERNA, PETE IST-

VÁN, SALGA ATTILA monográfiáit lehet megemlíteni (ЛАСЛО ДЕЖЁ, Типологическая характеристика русской грамматики в сопоставлении с венгерским. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983; JÁSZAI LÁSZLÓ – TÓTH LÁSZLÓ, Az orosz igeaspektusról magyar szemmel. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987; APRESZJAN J. D. – PÁLL ERNA, Orosz ige – magyar ige. Vonzatok és kapcsolódások 1–2. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982; ИШТВАН ПЕТЕ, Морфология русского языка в сопоставлении с венгерским. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991; SALGA ATTILA, A magyar nyelv az orosz nyelv tükrében. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984). Orosz részről a jelen szerzőn kívül a szentpétervári egyetem kutatóinak, NATALJA KOLPAKOVÁNAK és LARISZA MUKOVSKAJÁNAK a munkái érdemelnek figyelmet. Mind-ezen források sok egyéb mással együtt szerepelnek a bemutatandó mű bibliográfiájában is, csupán SZÍJ ENIKŐ klasszikus tankönyvét hiányoltam (Курс венгерского языка. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979), mely feltehetőleg csak véletlenül maradt ki a felsorolásból.

A. P. GUSZKOVA jól ismeri és használja a magyar leíró nyelvészeti kézikönyveket, de leggyakrabban a TOMPA JÓZSEF szerkesztette, kétkötetes, ún. akadémiai nyelvtant (A mai magyar nyelv rendszere, 1970), a BENCZÉDY-FÁBIÁN-RÁCZ-VELCSOVNÉ jegyezte egyetemi tankönyvet (A mai magyar nyelv, 1968) és a KESZLER BORBÁLA szerkesztésével készült Magyar grammatikát (2000) idézi. Az orosz nyelvű hungarológiai irodalomból főként KLARA MAJTYINSZKAJA klasszikus munkájára épít (Венгерский язык 1–3. Наука, Москва, 1955, 1959, 1960). A magyar nyelvtant tehát hagyományos, leíró szemlélettel közelíti meg, s magyarázataiban nem hivatkozik nyelvtörténeti adatokra.

A kontrasztív nyelvtan két nyelv sajátosságainak összevetése. Jelen esetben két egymástól tipológiailag erősen különböző nyelv, a magyar és az orosz morfológiai és szintaktikai rendszere kerül górcső alá. A nyelvi sajátságok a szófajok köré csoportosítva jelennek meg, így a könyv kilenc fejezetéből hét – a másodiktól a nyolcadikig – egy-egy szófaj alakтанát és mondattanát írja le. E hét szófaj a főnév, a melléknév, a számnév, a névmás, a határozószó, az ige és a névelő. Ezek közül a névelő az a szófaj, mely hiányzik az oroszból, éppen ezért érdemel kitüntetett figyelmet. A névutóknak és az igeekötőknek nem szentel a szerző külön fejezetet, az előbbieket a névszórágózás, az utóbbiakat pedig az igeragózás részeként vizsgálja. Az egyéb viszonyzókat, mondathatározókat, kötőszókat, indulatszavakat – mivel nincs saját mondatrészi funkciójuk – szintén csak említés szintén tárgyalja. Az első, bevezető fejezet a terminológiai tisztázásnak van szentelve. Mivel oktatói munkája során GUSZKOVA bizonyára megtapasztalta, hogy egyértelmű terminusok nélkül nem lehet közérthető állításokat megfogalmazni, alaposan körüljárja és részletesen ismerteti a szófajtannal kapcsolatos orosz és magyar nyelvű szakirodalmat. Az utolsó, IX. fejezetben GUSZKOVA visszatér szűkebb kutatási témájához: a megszólítások alapján vizsgálja a szófajok kommunikatív-pragmatikai szerepét, szintén magyar–oroszcsovetésben.

Könyvében a szerző mindig egy-egy magyar jelenségből indul ki. Ezt példamondattal illusztrálja, mely mellett közli az orosz fordítást is. A példamondatot követi a nyelvészeti magyarázat – az első fejezetben tisztázott, pontos terminusokkal.

A korábbi kézikönyvek gyakorlatának megfelelően a nyelvi adatokat elsősorban a 19–20. századi szépirodalomból vett idézetek illusztrálják, a beszélt nyelvi példamondatok kisebb számban szerepelnek. Ez jogos abból a szempontból, hogy a nem magyar anyanyelvű olvasó biztos lehet abban, hogy nyelvileg jól formált mondatokkal találkozhat. Nehézséget okoz viszont az, hogy az esetlegesen kezdő nyelvtanulónak olyan szerkezeteket is értelmeznie kell, melyeket bizonyára sohasem fog használni. Néhány ilyen gyöngyszem: *Párját a csirkének odaadom huszonöt garasával* (Móricz, 51); *A derék nem fél az időkhától* (Berzsenyi, 56); *Hó és hús zümjével sarkallnak más sarjadást* (Fodor, 61).

Hasonlóképpen, egy leíró szempontú, gyakorlati célú oktatási segédanyagban feleslegesnek vélem részletesen tárgyalni azt a megszólítási formát, amikor a beszélő a *maga/maguk* helyett 3. személyű személynévmást használ: *Nem is háborgattam volna őket [‘magukat’], de...; Éppen miatta [‘maga miatt’] maradtam... (238)*. A használat elavult voltát jelzi az a tény is, hogy a példamondatok 1897-ből és 1932-ből származó tanulmányokból származnak. A szerző jelzi, hogy ritka jelenségről van szó (мало употребительный способ выражения ’ritkán használt kifejezési mód’), de hangsúlyoznia kellett volna, hogy ez a jelenség a mai nyelvben csak az *Isten vele/velük* köszönésben érhető tetten.

Az alapos, adatgazdag áttekintés magyar nyelvi szempontból is szinte kifogástalan. A példamondatokban kevés sajtóhiba maradt, s az elemzések a legtöbb esetben megállják a helyüket. Néhány esetben azonban a recenzensnek vitatkozni támad kedve, ezekről szövegek az alábbiakban.

Bármennyire is a magyar az összevetés kiinduló pontja, a szerzőt befolyásolja anyanyelve és orosz nyelvű nyelvészeti műveltsége akkor, amikor egy-egy jelenséget leír. A magyar és az orosz közötti egyik fontos különbség – ezt többször hangsúlyozza a szerző – hogy míg az oroszban élesen elkülönülnek egymástól az egyes szófajok, a magyarban a határ sokszor elmosódik. Éppen ezért a szerző külön alfejezetekben tárgyalja a szófajváltás jelenségeit (melléknevek, igenevek, határozószók, igék, számnevek és indulatszók főnevesülése, 54–62; igenevek melléknevesülése 72–75; főnevek és határozói igenevek határozószóvá válása 124–127). Ezekben a fejezetekben azonban nem különíti el egymástól a kettős vagy többes szófajúság, a szintaktikai funkcióból következő alkalmi szófajváltás, és a jelentésváltozás, azaz a lexikai szófajváltás eseteit.

A 23. lapon a szerző helyesen állapítja meg, hogy a magyarban – az oroszsal ellentétben – nincs morfológiailag megkülönböztethető élő–élettelen kategória. Abban viszont téved, hogy az élő–élettelen megkülönböztetéshez hasonlóan véli a többalakú névszótövek egyalakúvá válását akkor, amikor egy köznévtulajdonnévvé válik (*aranyat*, de *Aranyt*). Ebben az esetben ugyanis nem élő–élettelen szembenállásról van szó (vö. *telken*, de *Lakiteleken*), mégcsak nem is a köznévtulajdonnév változással együtt járó jelenségről, sokkal inkább a jelentésváltozást követő tőtípusváltásról, vö. *szavak*, de *névszók*, *daru*, *darvak* de *emelődaruk* stb.

A 70. lapon arról van szó, hogy az állítmányi helyzetű melléknevek száma egyezik az alany számával. Magyarázatul pedig az áll, hogy ezeknek az állítmányoknak a megfelelői az orosz nyelvben a melléknevek eszközhatározói esetű rövid alakjai, és állapotot fejeznek ki. (Эквивалентами таких предикатов в русском языке являются краткие прилагательные в творительном падеже, выражающие состояние.) Például: *A gyerekek egészségesek voltak.* ’Дети были здоровыми.’ Valójában sem az eszközhatározó eset, sem a melléknév rövid alakja, sem az állapothatározás nem jelenik meg feltétlenül az orosz mondatban, ha a magyar melléknév állítmányi helyzetben kongruál az alany számával. Jelen idejű mondatban, az oroszban is alanyesetű az állítmány, és lehet bármilyen minőségjelző, pl.: *Ezek az ingek pirosak.* ’Эти рубашки красные.’

A fentieket összefoglalva ANTONYINA GUSZKOVA monográfiája gondos, alapos kutatás eredménye, mely kimerítően tisztázza a magyar és az orosz nyelv morfológiai-szintaktikai hasonlóságait és különbségeit, s nagy segítsége lesz mindenkinek, akik e nyelvet tanulják, tanítják vagy kutatják.